

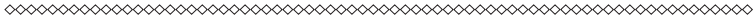

Зарубіжні авторські зібрання

Джозеф

Кінець
неволі

Харків
«Фоліо»
2019

I

Ще довго після того, як пароплав «Софала», змінивши курс, повернув до суходолу, низький багnistий берег здавався тільки темною плямою по той бік осяйної стяги. Пекуче сонячне проміння падало на спокійне море і немов розбивалось об його діамантову поверхню на мерехтливий порох, на огняне марево, що сліпило очі і втомлювало мозок мінливим своїм блиском.

Капітан Уоллей не дивився на берег ані на море. Коли його серанг¹, наблизившись до просторого тростяного крісла, де він сидів, сказав йому стиха, що треба змінити курс, він відразу звівся на ноги і стояв обличчям наперед, доки ніс його судна окреслював чверть кола. Він не вимовив ні слова, не звелів навіть закріпити стерно. Серанг, підстаркуватий спритний маленький малаєць, із дуже темною шкірою, сам дав пошепки стерничому наказа. І тоді капітан Уоллей знову сів повільно у крісло, на капітанському містку, і втупив очі в палубу поміж своїми ногами.

На цьому морському шляху не сподівався він побачити нічого нового. Він плавав уздовж цих берегів останні

¹ Боцман з тубільців (мал.).

три роки. Від Низького рогу до Малантаїна було п'ятдесят миль, — шість годин дороги старій суднині — за припливу, і сім годин — під час відпливу. Потім пароплав брався до суходолу, і помалу вимальовувалися на небі три високі і стрункі пальми. Розкуйовдженими своїми верхами вони нахилились одна до одної, неначе критикуючи конфіденційно нетрі темних мангровій. «Софала» пливла навскіс до берега, і певного часу спалахувало на тьмяній пасмузі узбережжя кілька блискучих заломів — повноводе гирло ріки. Рудою рідиною, де на три чверті було води, а на одну чверть чорної землі, геть та геть поміж низькими берегами, — на три чверті з чорної землі і на чверть із солонуватої води, — пробивалась устріч течії «Софала». Це робила вона вже сім літ, коли не більше, ще задовго перед тим, як довідався капітан Уоллей про її існування, ще коли він і гадки такої не мав, що візьме участь у незмінних її подорожах. Старе судно, напевно, краще знало свою путь, аніж його екіпаж, бо команда мінялася; краще за вірного серанґа, якого взяв собі капітан за помічника зі свого останнього корабля; краще за нього самого, що був капітаном на «Софалі» лише три останні роки. На «Софалу» завжди можна було звіритися в дорозі. Її компаси ніколи не псувались. З нею не було жодного клопоту, так наче похилий вік наділив її знанням, мудрістю та непохитністю. Приставала вона до берега в певному місці, певного часу, майже хвилина в хвилину. Коли капітан сидів понурившись на містку або лежав безсонний у ліжку, він міг будь-якої хвилини, знаючи день і час, точно визначити, де саме перебувало тепер судно. Знав він добре і ці одноманітні мандри дрібних крамарів-корабельників угору і вниз по

Протоці¹, знав розпорядок і методу торгівлі, знав людей. Перша зупинка була в Малакці удень, а присмерком судно рушало в дорогу, щоб перетяти цей великий шлях Далекого Сходу, залишаючи позад себе простий фосфоричний слід. Темрява і переблиск води, ясні зорі на чорному небі, коли-не-коли вогні європейського пароплава, який прямує серединою протоки, іноді униклива тінь тубільного корабля з рогожаними вітрилами, що тріпотять безгучно в повітрі, а вдень, по другий бік, не щезає з очей низький берег. Опівдні витають три пальми — ознака другої зупинки, при березі дрімливої ріки. Живе там одним-одним білий — молодий відслужений моряк, і з ним під час своїх незліченних подорожей капітан заприятелював. Ще шістьдесят миль, і знову пристань, у глибокій бухті, а на березі тільки й є два будинки. Отак прямуючи, кидаючи подекуди якір, підбираючи вантаж на зупинках і пропливши наостанку сотню миль серед лабіринту острівців, підходить «Софала» до великого тубільного міста, крайнього пункту свого рейсу. Там старе судно відпочиває три дні, і потім капітан подається назад, бачить ті самі береги в поворотному напрямку, чує ті самі голоси на тих самих місцях і нарешті повертається до того порту, де зареєстрована «Софала». У цьому порту, на великім шляху на Схід, пароплав стоятиме на якорі майже навпроти великої кам'яниці — портової управи, доки знову не вирушить у ту саму путь, роблячи 1600 миль за тридцять день. Не дуже-то розгонисте життя капітанові Уоллею, Генрі Уоллею, інакше Очайдушному Гаррі, Уоллею з «Кондора», — прославленого свого часу кліпера. Ні, не цікаве це життя для людини,

¹ Малайська протока, що відокремлює південний край Індо-Китаю (Малайський півострів) від острова Суматри.

що служила у славетних фірмах, плавала на славетних вітрильниках (і декотрі з них були її власні), для людини, що відбувала славетні рейси, відкривала нові шляхи і нові торгові пункти, плавала в недосліджених просторах південних морів і бачила схід сонця на незанотованих на картах островах. П'ятдесят років на морі, і сорок, зокрема, — на Сході («непоганий моряцький стаж», говорив він посміхаючись) зробили його ім'я почесно відомим цілому поколінню судновласників і купців в усіх портах від Бомбея до роздоріжжя Сходу і Заходу — берегів обох Америк. Його славу відзначено навіть не дуже широкомовно, та досить виразно, на адміралтейських картах. Хіба немає отам десь між Австралією і Китаєм острова Уоллея і рифу Кондора? На цю небезпечну коралову скелю наскочив був знаменитий кліпер, і три дні капітан і команда скидали одною рукою вантаж за борт, а другою — відбивалися від озброєної флотилії дикунів. На ту пору ні острова, ні рифу на картах не існувало. Згодом офіцери парового його королівської величності судна «Стрілець» здобули наказ дослідити нову путь і, назвавши острів і риф цими йменнями, віддали належне заповзяттю людини і витривалості корабля. А до того кожний, кому це цікаво, може побачити, що в «Загальному покажчикові», том II, стор. 410, — опис перегону Малоту або Уоллея починається словами: «Цю зручну путь відкрив, р. 1850, Уоллей, капітан корабля «Кондор» тощо, і кінчиться широю порадою плисти цією дорогою всім тим суднам, що вирушають з китайських портів на південь будь-якого з п'яти місяців від грудня по квітень включно.

То був найчистіший прибуток, що перепавав йому від життя. Цієї слави ніхто не міг украсти в нього. Прориття

Суецького каналу, мов прорив греблі, відкрило дорогу на Схід силі нових кораблів, новим людям, новим методам торгівлі. Змінилися на вигляд східні моря, змінився самий дух життя, і новій генерації моряків уже був ні до чого досвід капітана Уоллея.

За тої давнини через його руки перейшло чимало тисяч фунтів — хазяйських і його власних грошей. Він служив вірою й правдою судновласникам, фрахтівникам і страховим товариствам, хоч їхні інтереси не завжди збігалися. Він не загубив жодного судна, не пішов на жодну сумнівну угоду. Він дуже зажився на світі, і наостанку пережив ті умови, що дали його імені славу. Він поховав свою жінку (у Печілійській затоці), віддав дочку свою за чоловіка, на якому спинилась вона невдалим вибором, і втратив свою більше ніж заможність, коли збанкрутувало відоме Траванкорсько-Деканське банкірське товариство, струсувавши, мов землетрус, увесь Схід своїм падінням. І було капітанові Уоллею шістьдесят п'ять років.